

Souhrn situace v oblasti tabákových a nikotinových výrobků v České republice 2023

Veřejnozdravotní dopady kouření

- > Vliv kouření tabáku na celkovou zdravotní zátěž je zásadní. Kouření je globálně jednou z hlavních příčin nemocnosti a úmrtnosti. Kouření tvoří odhadem 13 % veškeré zdravotní zátěže, ve vyspělých zemích až 20 %.
  - > Zdravotní dopady kouření se nejvíce projevují v kardiovaskulárních a respiračních onemocněních a v incidenci zhoubných novotvarů.
  - > Střední délka života kuřáků je v průměru o 10–11 let nižší než u nekuřáků.
  - > Zdravotním dopadům kouření jsou vystaveny i osoby, které vdechují tabákový kouř (second-hand smoking nebo pasivní kouření).
- > Kouření způsobuje také ekonomické a sociální škody, včetně finančních ztrát způsobených zvýšenými náklady na zdravotní péči a sníženou produktivitu kvůli předčasnému úmrtí.
- > V posledních letech jsou na trhu alternativní výrobky pro užívání nikotinu (tzv. alternative nicotine delivery systems, ANDS), které nespalují tabák. Tyto výrobky lze dále rozdělit do dvou hlavních skupin: produkty na bázi čistého nikotinu a produkty obsahující tabák.
- > Dosavadní poznatky o alternativních tabákových a nikotinových produktech dokládají jejich nižší škodlivost ve srovnání s kouřením tabáku.

Politika v oblasti kontroly tabáku

- > Globální i národní politiku v oblasti snižování veřejnozdravotních dopadů kouření vymezuje *Rámcová úmluva Světové zdravotnické organizace o kontrole tabáku (FCTC)*.
- > Politika v oblasti tabáku je v ČR součástí politiky v oblasti závislosti, která integruje témata legálních a nelegálních návykových látek a nelátkových závislostí. Odpovědnost za tvorbu a její naplňování nese vláda ČR. Koordináčním a poradním orgánem vlády v otázkách závislostí je Rada vlády pro koordinaci politiky v oblasti závislostí (RVKPPZ).
  - > Hlavním strategickým dokumentem určujícím zaměření politiky v oblasti závislosti je *Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2027 a Akční plán politiky v oblasti závislosti na období 2023–2025*, které obsahují i cíle a aktivity pro oblast tabáku.
- > V národní politice kontroly tabáku není dostatečně využíván a podporován harm reduction přístup. Hlavním důvodem jsou obavy, že akceptování alternativních tabákových a nikotinových výrobků povede k opětovné normalizaci kouření. Dostupné výzkumy však ukazují, že užívání alternativních výrobků nahrazuje kouření tabáku a nárůst užívání alternativních výrobků je jednou z příčin poklesu kouření mezi dětmi a dospívajícími.
- > Odpovědnost za jednotlivé části politiky v oblasti tabákových, nikotinových a souvisejících výrobků je rozdělena do působnosti různých resortů, což znesnadňuje uplatňování efektivní politiky a zdůrazňuje potřebu meziresortní koordinace.
- > Dostupnost tabákových a nikotinových výrobků je omezena zákonem – platí zákaz prodeje nezletilým, zákaz prodeje v prodejních automatech nebo na internetu, jestliže nelze ověřit věk kupujícího, i zákaz

výroby, dovozu a prodeje potravinářských výrobků a hraček, které napodobují vzhled tabákových výrobků. Regulace zavedená na tabákové výrobky je od března 2023 rozšířena i na nikotinové sáčky.

- Platí úplný zákaz kouření v restauracích, barech, kavárnách, vinárnách a dalších provozovných stravovacích služeb, na zastávkách veřejné dopravy, v zoologických zahradách, ve školách, nemocnicích, v prostředcích hromadné veřejné dopravy, ve sportovních halách, na dětských hřištích, v zábavních zařízeních a v nákupních centrech.
  - Zákaz kouření v restauracích, barech a zákaz kouření v zoologických zahradách se nevztahuje na elektronické cigarety.
- Obce mají možnost prostřednictvím obecně závazných vyhlášek zakázat kouření (včetně elektronických cigaret) v blízkosti škol, školských zařízení a jiných prostor vyhrazených pro aktivity dětí a nezletilých.
- Kromě zákazu reklamy v místě prodeje, zákazu vystavování tabákových výrobků a zavedení jednotného balení byla v ČR zavedena všechna opatření pro regulaci přímé reklamy na tabák doporučená WHO. Regulaci nepřímých forem propagace a sponzorování tabákovými společnostmi lze v ČR hodnotit spíše jako mírnou.
- V souvislosti s konsolidací veřejných rozpočtů (zákon č. 349/2023 Sb.) vstoupily v platnost novely zákona o spotřebních daních (zákon č. 353/2003 Sb.). Novely budou nabývat účinnosti postupně v letech 2024–2027. Tato změna legislativy odráží snahu o pravidelné aktualizace zdanění tabákových a alternativních výrobků, reagující na rozvoj trhu a zdravotní doporučení. Spotřební daň z cigaret, tabáku ke kouření a doutníků se od začátku r. 2024 zvyšuje o 10 % a v každém následujícím roce do r. 2027 se zvýší o dalších 5 %. Pro zahříváný tabák je plánováno v období 2024–2027 zvýšení spotřební daně o 15 % ročně.
  - Nově je zavedena spotřební daň i pro ostatní tabákové výrobky, jako jsou žvýkačky a šňupací tabák, a alternativní výrobky, včetně nikotinových sáčků a náplní do elektronických cigaret.

Trh s tabákovými a nikotinovými výrobky

- Dostupnost tabákových a nikotinových výrobků je v ČR i přes zavedená opatření vysoká. Je možné je prodávat v prodejnách potravin, v trafikách, na čerpacích stanicích apod. Jejich prodej je volnou živností.
- Nejrozšířenějším tabákovým výrobkem užívaným v ČR jsou průmyslově vyráběné cigarety. V ČR je ročně spotřebováno cca 15 miliard kusů cigaret (cca 1,5 tis. cigaret na 1 obyvatele, tj. cca 75 krabiček cigaret na 1 obyvatele ročně, včetně dětí). Na trhu je cca 13,8 tis. různých tabákových výrobků, nejvíce položek představují doutníky (3,8 tis.) a cigarety (3,7 tis.).
  - Na trhu je poměrně velké množství různých typů e-cigaret. V posledních letech působí na trhu s e-cigaretami také velké tabákové firmy. V ČR se v posledních letech rozvíjí trh se zahřívánými tabákovými výrobky a nikotinovými sáčky.
- Z tabákových výrobků stát aktuálně vybere na spotřební dani necelých 60 mld. Kč ročně, z toho většinu na cigaretách a dalších tabákových výrobcích určených ke kouření. V r. 2022 tvořily příjmy z inkasa spotřební daně na tabákové výrobky cca 5 % celkových příjmů státního rozpočtu ČR.
- Podle studie *GYTS 2022* si v posledních 30 dnech 29 % současných kuřáků ve věku 13–15 let zakoupilo cigarety v obchodě/prodejně, 7 % v prodejním stánku nebo od pouličního prodejce a 4 % v prodejním automatu. Celkem 61 % současných kuřáků se nesetkalo s odmítnutím prodeje cigaret z důvodu nízkého věku. Podle studie *ESPAD 2019* by si celkem snadno nebo velmi snadno cigarety dokázala obstarat většina 16letých (71 %).
- Státní zemědělská a potravinářská inspekce provedla v r. 2022 celkem 5 kontrol ověřování věku při prodeji tabákových výrobků prostřednictvím prostředků komunikace na dálku, 4 z nich s nevyhovujícím zjištěním. Provozovatelé nesplňují zákonné požadavky a neověřují věk vyhovujícím způsobem.
- Kontroly České obchodní inspekce zaměřené na nabídku a prodej alkoholických nápojů, tabákových výrobků a kuřáckých potřeb zjistily za r. 2022 porušení ve více než 50 % případů, nejčastěji šlo o porušení zákazu prodeje nebo podávání tabákových a nikotinových výrobků osobám mladším 18 let. Od ledna do

září 2023 provedla ČOI celkem 3 434 kontrol, přičemž porušení právních předpisů bylo zjištěno v 78 % případů.

- Celní správa provedla v r. 2022 celkem 1 807 kontrol tabákových výrobků, z toho v 31 % zjistila porušení zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních. Na základě zjištění zabavila 13 653,7 tis. ks tabákových výrobků. Dále provedla 234 kontrol tabáku, z toho ve 33 % zjistila porušení zákona. Na základě zjištění zabavila 15 147 kg tabáku.
  - Podíl nelegálního (nezdaněného) trhu je podle různých odhadů 3–10 %. V r. 2022 byly v ČR odhaleny dvě nelegální velkokapacitní továrny specializující se na výrobu cigaret a tabáku. V obou případech byly provozovány organizovanými skupinami z Polska, Ukrajiny, Běloruska a Moldavska.
- Postupně dochází ke zvyšování cen cigaret a baleného tabáku v ČR, a to zejména v důsledku zvyšování spotřební daně na tabákové výrobky. Průměrná cena jedné krabičky cigaret uváděná respondenty ve studii NAUTA realizované v obecné populaci ve věku 15+ let se meziročně zvýšila z 115,7 Kč v r. 2021 na 131,6 Kč v r. 2022.
- V r. 2022 byla realizována další vlna výzkumu *Postoje české veřejnosti k reklamě*. Úplný zákaz reklamy na cigarety by podpořilo 42 % obecné populace ve věku 15+ let a dalších 26 % by souhlasilo s regulací reklamy.

Užívání tabákových a nikotinových výrobků mezi dětmi a mládeží

- Zkušenosti s kouřením cigaret v životě mají přibližně 4 % 11letých, 14 % 13letých a 31 % 15letých (*HBSC 2022*), 34 % 13–15letých (*GYTS 2022*) a 54 % 16letých (*ESPAD 2019*).
- Dlouhodobě klesá podíl nezletilých, kteří uvádějí současné (v posledních 30 dnech), denní kouření i silné kuřáctví (tj. kouření 11 a více cigaret denně).
  - Zkušenosti s kouřením cigaret v posledních 30 dnech mají přibližně 2 % 11letých, 6 % 13letých a 14 % 15letých (*HBSC 2022*), 11 % 13–15letých (*GYTS 2022*) a 24 % 16letých (*ESPAD 2019*).
  - Denní kouření cigaret uvádí 1 % 13letých, 4 % 15letých (*HBSC 2022*) a 10 % 16letých (*ESPAD 2019*).
  - Zkušenosti se silným kouřením mají 3 % 16letých (*ESPAD 2019*) a rovněž 3 % studentů ve věku 15–19 let (*UPOL 2021*).
- Současně v posledních letech narůstají zkušenosti dospívajících s alternativními tabákovými a/nebo nikotinovými výrobky.
  - V r. 2022 užila e-cigarety v posledních 30 dnech přibližně 2 % 11letých, 10 % 13letých a 22 % 15letých a 21 % 13–15letých, tedy výrazně více, než uváděli dospívající u kouření klasických cigaret (*HBSC 2022*, *GYTS 2022*).
  - Nikotinové sáčky v posledních 30 dnech užilo 5–8 % 13–15letých a zahříváné tabákové výrobky 5–11 % 13–15letých (*HBSC 2022*, *GYTS 2022*).
- Subjektivně vnímaná dostupnost cigaret v posledních letech klesá, je však stále na relativně vysoké úrovni (*ESPAD 2019* i *GYTS 2022*). V r. 2022 se celkem 61 % současných kuřáků ve věku 13–15 let nesetkalo s odmítnutím prodeje cigaret z důvodu nízkého věku.
- Pozitivním trendem v posledních letech je rostoucí vnímání rizikovosti pravidelného kouření cigaret mladistvými (*ESPAD 2019*).
- Existují podskupiny dětí a dospívajících s nadprůměrnými zkušenostmi s kouřením a s pravidelným kouřením, např. děti socioekonomicky znevýhodněné nebo děti v institucionální péči.

Užívání tabákových a nikotinových výrobků v dospělé populaci

- Trendem posledních 10 let je mírný pokles výskytu současného i denního kuřáctví v dospělé populaci, který potvrzují různé řady realizovaných populačních studií. K největšímu poklesu došlo (zejména podle

studie NAUTA) v letech 2012–2015, od r. 2015 zůstává situace mezi muži přibližně na stejné úrovni. Mezi ženami je možné pozorovat mírný pokles v posledních 3 letech.

- Podle NAUTA 2022 v současnosti (tj. v posledních 30 dnech) kouřilo v ČR 24 % dospělé populace (31 % mužů a 19 % u žen) ve věku 15 a více let. Denní (nebo téměř denní) kouření uvedlo 16 % osob (21 % mužů a 12 % žen). Míra denního kouření je výrazně vyšší mezi muži a mezi respondenty ve věku 45–64 let.
- Současně s poklesem kouření klasických cigaret dochází v posledních letech k nárůstu míry užívání alternativních tabákových a/nebo nikotinových výrobků.
  - V r. 2022 zkušenosti s kouřením e-cigaret v posledních 30 dnech mělo přibližně 10 % dospělých, přibližně polovina z nich denně. Zahřívání tabákových výrobků v současnosti užívalo 7 % (4 % denně) a 3 % nikotinové sáčky (1 % denně).
- Existují zranitelné nebo rizikové skupiny populace, ve kterých je míra současného i denního kouření vyšší než v populaci obecně. Jde např. o romskou populaci, lidi žijící v sociálním vyloučení nebo se zkušeností s uvězněním.
- Občasné i pravidelné kouření dlouhodobě vnímá jako přijatelné přibližně 80 % dospělé populace. V posledních letech však výrazně vzrostla tolerance zejména k pravidelnému kouření tabáku (z 32 % v r. 2015 na 51 % v r. 2023).
- Obecná populace má zkreslené informace o rizikosti alternativních výrobků. Podle studie NAUTA 2022 45 % české dospělé populace považuje kouření klasických cigaret za stejně škodlivé jako užívání e-cigaret a zahřívání tabákových výrobků. Podle 11 % je užívání e-cigaret a zahřívání tabákových výrobků dokonce škodlivější. Nejlépe informováni byli mladí ve věku 15–24 let.

Zdravotní důsledky kouření

- Kouření je v ČR zodpovědné přibližně za pětinu všech úmrtí v ČR. Na nemoci způsobené kouřením v ČR ročně zemře cca 16–18 tis. osob, především na kardiovaskulární nemoci, nemoci dýchací soustavy a zhoubné novotvary.
- Kromě závislosti na tabáku je kouření rozhodujícím faktorem u zhoubného novotvaru průdušnice, průdušek a plic (rakoviny plic) a chronické obstrukční plicní nemoci (CHOPN), u kterých způsobuje cca 80 % případů onemocnění.
  - Zhoubný novotvar průdušnice, průdušek a plic je u mužů i žen třetím nejčastějším nádorovým onemocněním. V r. 2021 bylo v ČR diagnostikováno 6,2 tis. nových případů onemocnění (nejvíce ve věkové skupině 65–74 let). Více než 65 % nově diagnostikovaných onemocnění je zachyceno v pozdních stadiích. Zatímco u mužů je od r. 2013 patrný pokles, u žen dochází k výraznému nárůstu.
  - Chronická obstrukční plicní nemoc (CHOPN) je v ČR ročně příčinou více než 30 tis. hospitalizací a přes 3 tis. úmrtí. Úmrtnost na CHOPN dlouhodobě roste.

Pasivní expozice tabákovému kouři

- Významným zdravotně rizikovým faktorem je expozice tabákovému kouři. V r. 2022 bylo v domácím prostředí tabákovému kouři vystaveno celkem 15 % populace, většinou nekuřáků (10 %).
  - Na pracovišti bylo tabákovému kouři vystaveno 21 % populace (17 % nekuřáků). Vyšší expozici tabákovému kouři na pracovišti uvádějí dlouhodobě muži a v domácí prostředí mladí lidé ve věkové skupině 15–24 let. Jejich podíl je přibližně 2krát větší oproti dospělým ve věku 25+ let.
  - Ve věznicích bylo v r. 2022 vystaveno pasivnímu kouření 67 % odsouzených, což představuje nárůst oproti předchozímu období.
- Podle GYTS 2022 byla expozice tabákovému kouři doma vystavena více než třetina dospívajících (36 %).

Sociální důsledky kouření

- Poslední odhady společenských nákladů v souvislosti s kouřením tabáku v ČR jsou podle WHO z r. 2018 uváděny ve výši 100–170 mld. Kč. Největší část tvoří ušlá produktivita v důsledku zvýšené nemocnosti a předčasné úmrtnosti a náklady na léčbu onemocnění souvisejících s kouřením.
- Výdaje na tabákové výrobky představují v posledních letech podle různých zdrojů přibližně 1–4 % spotřebních výdajů domácností v ČR.
- V r. 2022 bylo v ČR evidováno 20,8 tis. požárů, v 7 % bylo příčinou požáru kouření. Tento podíl je v posledních letech stabilní. Přímé materiální škody v důsledku požárů způsobených kouřením dosáhly celkem 92,5 mil. Kč (tj. 1,6 % celkových škod způsobených v ČR požáry).

Kriminalita spojená s užíváním tabáku

- Za r. 2022 ministerstvo spravedlnosti evidovalo 5 806 přestupků v souvislosti s tabákem, nejčastěji šlo o kouření na místě, kde je kouření zakázáno. V porovnání s předchozím rokem je patrný nárůst počtu přestupků.
- Ekonomicky motivovaná kriminalita v souvislosti s tabákem je pravidelně zjišťována v dotazníkové studii mezi odsouzenými vězni. Krádeže nebo jiného nezákonného jednání s motivem pořízení prostředků na tabák se dopustilo průměrně 14 % odsouzených.

Prevence a zdravotní varování před riziky užívání tabákových výrobků

- Od září 2016 byla v ČR na základě evropské tabákové směrnice zavedena zdravotní varování na obalech tabákových výrobků, e-cigaret a bylinných výrobků ke kouření. Povinné je rovněž uvádět informace týkající se odvykání kouření (odkaz na stránky koureni-zabiji.cz). Od října 2023 (s účinností od 1. 1. 2025) byla povinnost rozšířena o doplnění odkazu na telefonní číslo *Národní linky pro odvykání*.
- Zdravotního varování na balíčku cigaret si v r. 2022 všimlo 86 % současných kuřáků a 18 % v souvislosti s varováním zvažovalo, že by mohli přestat kouřit. Celkem 51 % lidí zaznamenalo v posledních 30 dnech v médiích informace o zdravotních rizicích kouření.
- Spokojenost se zavedením zákazu kouření v restauracích v r. 2022 uvedlo 74 % respondentů. Míra spokojenosti se zákazem kouření je dlouhodobě vyšší mezi ženami.
  - Zavedení zákazu kouření v provozovnách veřejného stravování má na kuřáky omezený dopad – většina kouří stále stejně (64 %), 22 % uvedlo, že kouří méně, 8 % se snažilo s kouřením přestat, 2 % kouřit přestala a 6 % změnilo způsob užívání.
- Prevence kouření tabáku u dětí a mládeže je součástí širšího rámce prevence rizikového chování, kterou koordinuje MŠMT. Na úrovni krajů působí krajští školští koordinátoři prevence, na úrovni bývalých okresů metodici prevence a ve školách školní metodici prevence.
  - Realizované preventivní programy ve školách se nejčastěji zaměřují na témata prevence šikany a projevů agrese (16,2 % programů), na prevenci užívání tabáku a nikotinových výrobků bylo ve školním roce 2021/2022 zaměřeno 6,3 % programů.
- Programy prevence kouření a podpory odvykání kouření mezi dospělými jsou realizovány výjimečně. Od r. 2016 je provozována *Národní linka pro odvykání* 800 350 000.
- Každoročně se 31. 5. připomíná Světový den bez tabáku, což je příležitost k medializaci tématu kouření tabáku a jeho vlivu na zdraví.

Odvykání kouření a léčba závislosti na tabáku

- Odvykání kouření označuje jakýkoli postup určený k zanechání kouření – kromě léčby závislosti na tabáku zahrnuje i poradenství prostřednictvím telefonních linek a mobilních aplikací. Léčba závislosti na tabáku je pojem zahrnující psycho-socio-behaviorální poradenství a farmakoterapii zaměřenou na potlačení abstinčních příznaků ve formálním léčebném kontextu.

- Odvykání kouření bez asistence má odhadovanou úspěšnost 3–5 %, léčba závislosti na tabáku formou krátké intervence má odhadovanou úspěšnost přibližně 10 % a léčba formou intenzivní intervence v kombinaci s farmakoterapií až 30–35 %.
- Léčba závislosti na tabáku byla v r. 2022 v ČR poskytována v 41 centrech pro léčbu závislosti na tabáku v ambulancích nemocnic, u přibližně 200 specializovaných ambulantních lékařů, v přibližně 200 specializovaných lékárnách a v některých adiktologických programech. Síť center pro léčbu závislosti na tabáku a ambulantních lékařů garantuje Společnost pro léčbu závislosti na tabáku.
  - Pro intenzivní léčbu závislosti na tabáku jsou v ČR k dispozici 2 zdravotní výkony pro vyškolené lékaře.
  - Dalších pět výkonů mohou smluvním zdravotním pojišťovnám vykazovat adiktologická pracoviště.
- Jedním z doporučených kroků v klinické praxi je provádění krátkých intervencí k odvykání kouření. V ČR je jejich provádění povinné pro všechny zdravotnické pracovníky. I přesto pouze přibližně každý třetí kuřák, který v ČR navštíví lékaře, dostane doporučení, aby kouření zanechal. Krátké intervence k odvykání kouření provádí podle odhadu z r. 2022 zhruba polovina lékařů.
- Přibližně třetina současných kuřáků se v posledních 12 měsících pokusila přestat kouřit, většinou neúspěšně. Největší podíl byl ve skupině nejmladších kuřáků (15–24 let) a mezi respondenty s vysokoškolským vzděláním.
  - Nejčastěji se kuřáci pokoušejí přestat bez pomoci (76,0 %), 26 % použilo nikotinové náhražky z lékárny, 9 % přešlo na užívání e-cigaret a 4 % na užívání zahřívaných tabákových výrobků. Léčebný program odvykání kouření využila pouze 2 % těch, kteří zkoušeli s kouřením přestat.
- Míra pokrytí populace kuřáků léčbou závislosti na tabáku je nízká. Podle Národního registru hrazených zdravotních služeb byly v r. 2022 vykázány výkony léčby závislosti na tabáku pouze u 225 osob.
- Farmakoterapie při léčbě závislosti na tabáku není v ČR hrazena. Příspěvky zdravotních pojišťoven z fondů prevence na léky závislosti na tabáku jsou omezené.
  - V r. 2022 byly do lékáren distribuovány přípravky náhradní terapie nikotinem v množství odpovídajícím 2,8 mil. doporučených denních dávek, což při 12týdenní léčbě odpovídá cca 33,4 tis. epizod odvykání.
- Pro kuřáky, kteří nedokázali přestat, jsou možností snížení zdravotního rizika alternativní nikotinové a tabákové výrobky. Právě menší škodlivost pro zdraví a omezení spotřeby klasických cigaret patří k hlavním důvodům užívání e-cigaret. Kromě e-cigaret a nikotinových sáčků však používání alternativních výrobků při odvykání kouření dosud není v ČR součástí doporučených postupů.

Tento souhrn situace je zpracován na základě **Zprávy o tabákových a nikotinových výrobcích v České republice 2023**. Zprávu zpracovalo Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti (pracoviště Úřadu vlády ČR) v rámci informačního balíčku zpráv o závislostech.

Všechny zprávy o situaci v oblasti závislostí jsou zveřejněny na stránkách drogy-info.cz.